

УДК 910.1(477)

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ВИВЧЕННЯ РЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Й. Р. Гілецький

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Y. R. Hiletskyy. Socially-geographical studying of region the Ukrainian Carpathians. The Ukrainian Carpathians the physicist-geographical region of Karpatsky highland which has considerable differences from other units of natural division into districts of Ukraine not only behind features of natural conditions, but also character of moving, wildlife management, perspective directions of social and economic development is. If natural features of the Ukrainian Carpathians thoroughly enough investigated and shined in scientific sources it is a lot of directions of socially-geographical studying of natural region not opened or require for today reconsideration on the basis of the account of modern lines of development of a human society.

The overall objective of this article consists in a substantiation of necessity of complex socially-geographical studying of physics-geographical of a province of the Ukrainian Carpathians in its natural borders to offer the basic directions of optimisation of wildlife management in this mountain region.

Analyses of scientific sources, own supervision over changes which occur in wildlife management in different natural areas of Carpathians, bring to a conclusion that there is a sharp necessity of complete scientific consideration of region of the Ukrainian Carpathians for the purpose of an operating time of concrete perspective schemes of the further social and economic development of region.

In article some observations made only about obvious problems of optimisation of wildlife management in such unique behind the landscapes natural region of Ukraine as the Ukrainian Carpathians. Working out of the complete scheme of social and economic development of region of the Ukrainian Carpathians requires the further all-round thorough socially-geographical studying.

Keywords: Socially-geographical studying; natural region; wildlife management optimisation.

Вступ. Українські Карпати є фізико-географічною підпровінцією Карпатської гірської країни, яка має значні відмінності від решти одиниць природного районування України не тільки за особливостями природних умов, але і характером розселення, природокористування, перспективними напрямками соціально-економічного розвитку. Якщо природні особливості Українських Карпат на сьогодні досить ґрунтовно досліджені і висвітлені у наукових джерелах, то багато напрямків суспільно-географічного вивчення природного регіону не розкриті або потребують переосмислення на основі врахування сучасних тенденцій розвитку людського суспільства [1,5]. В умовах, коли хаотично виникають і починають реалізуватися проекти спорудження тих чи інших господарських об'єктів, розвиваються нові, не властиві для карпатського регіону види економічної діяльності, важливо підвести наукову базу і розробити комплекс рекомендацій, спрямованих на оптимізацію природокористування у регіоні.

Вихідні передумови. Ґрунтовний аналіз соціально-економічного розвитку регіону Карпат у складі чотирьох областей було зроблено у кінці вісімдесятих років ХХ століття [8]. Перспективні напрямки розвитку були зорієнтовані на подальше функціонування командно-адміністративної економічної системи, а тому на сьогодні ці напрацювання здебільшого втратили свою актуальність. З 90-х років ХХ століття з нових

позицій, що базуються на концепції сталого розвитку людства, почалось всебічне вивчення економічного потенціалу Карпатського регіону науковцями Відділу екології та ресурсозбереження Львівського відділу Інституту економіки НАН України, який сьогодні трансформований у Інститут регіональних досліджень [3]. Найбільш зконцентровано ці напрацювання відображені у колективній монографії, де основна увага приділена вивченню трьох гірських адміністративних районів Львівської області – Старосамбірського, Турківського і Сколівського [4]. Оцінці природо-ресурсного потенціалу території України декілька монографій і десятки статей присвятив В.П.Руденко із співавторами [6,7]. У них аналізуються природні регіони не в адміністративних межах, а власне у їх природних границях. Фізико-географічна підпровінція Українських Карпат розглядається як цілісно, так і в межах дрібніших одиниць природного районування – областей, підобластей, районів.

Питання населення як соціуму та працересурсного потенціалу Карпатського регіону розглядалось у працях багатьох науковців, але здебільшого вони стосувалися тільки окремих адміністративних чи історико-етнографічних складових.

Формулювання цілей статті, постановка завдання. Головна мета цієї статті полягає в обґрунтуванні необхідності комплексного

суспільно-географічного вивчення фізико-географічної провінції Українських Карпат у її природних межах для того, щоб запропонувати основні напрями оптимізації природокористування у цьому гірському регіоні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз наукових джерел, власні спостереження за змінами, які відбуваються у природокористуванні у різних природних районах Карпат, підводять до висновку, що існує гостра необхідність цілісного наукового розгляду підпровінції Українських Карпат з метою напрацювання конкретних перспективних схем подальшого соціально-економічного розвитку регіону. Вони мають бути зорієнтовані на реалізацію концепції сталого розвитку території, однією із засад якої є регіональність, тобто врахування специфічних історичних, етнічних, ґрунтово-гідрологічних, кліматичних, біотичних, соціально-економічних, культурологічних та інших особливостей [3].

На сьогодні багато економічних перетворень в Українських Карпатах не спрямовані на утвердження раціонального, збалансованого природокористування. Припинило роботу багато промислових підприємств, які орієнтувалися на використання природних ресурсів регіону, а також тих, які забезпечували зайнятість жителів краю. Це у свою чергу спричинило зниження ефективності природокористування в краї, зростання безробіття та поглиблення інших соціальних проблем.

Освоєння лісових ресурсів продовжує здійснюватися дуже нераціонально. Навіть використання сучасної техніки у деяких лісогосподарствах не призводить до зменшення значних втрат деревини, окультурення жадливого вигляду вирубок і прилеглих територій. При цьому заготовля лісу, за винятком останнього 2009 року, велася й у літній період, що негативно позначалося не тільки на стані довкілля, але і на якості деревини. Розпилювання лісу здійснюють у десятках малих підприємств, які прийшли на зміну існуючим раніше відносно великим фірмам. Такий перехід має певні переваги і недоліки. Але проблема відходів, передусім тирси, була і залишається не вирішеною.

До позитивних змін у промисловому секторі регіону можна віднести хіба що розвиток малої гідроелектроенергетики в Українських Карпатах. Однак, з якихось дивних для громадськості обставин, нові об'єкти намагаються спроектувати і розмістити у заповідній зоні природоохоронних об'єктів, що є просто нонсенсом у світовій практиці. Передусім це стосується Карпатського національного парку, де вже отримано дозволи на спорудження двох міні ГЕС у заповідній зоні між

пропускним пунктом національного парку у присілку Завоєла та відпочинковим комплексом «Заросляк».

Поступово відмирає у регіоні тваринництво, яка стало нерентабельним без належної державної підтримки. Передусім це стосується вівчарства, яке раніше зосереджувалося у великих сільськогосподарських підприємствах (колгоспах чи радгоспах). У підсобних господарствах селян на Бойківщині овець майже не утримували. У межах Гуцульщини в Івано-Франківській області ця галузь тваринництва почала досить швидко занепадати з перших кроків реформування економіки в Українській державі. Тому багато розлогих гірських полонин у межах Чивчинських гір, Чорногори, Гриняви, Запрутських Горган, Покутських Карпат опустіли, заростають некошеними травами і молодим лісом. Закинуті ферми на полонинах зруйнувались під дією природних чинників. Краще збереглося вівчарство у Чернівецькій (Буковинські Карпати, Ясіне-Ворохто-Путильське низькогір'я, гори Яловичори) та Закарпатській (Рахівські гори, Чорногора, Свидовець, Полонина Красна) областях.

Значно скоротилось практично в усіх природних під областях і поголів'я великої рогатої худоби у підсобних господарствах селян. Для відродження тваринництва у горах, виведення його на оптимальний для регіону рівень знадобляться тепер значні кошти та багато років цілеспрямованої політики підтримки галузі урядовими програмами.

Більш активно розвивається рекреаційний комплекс регіону, хоч і в ньому було втрачено багато важливих об'єктів лікувального значення. У першу чергу це стосується того, що були занедбані санаторії, які призначалися для укріплення здоров'я дітей засобами використання цілющого карпатського повітря, мінеральних вод. На місцях цих об'єктів, де впродовж року могли б оздоровлюватися декілька тисяч дітей, виростають вілли, в яких по декілька днів у рік буде відпочивати троє-четверо осіб.

Істотні недоліки спостерігаються у територіальному розподілі нових відпочинкових комплексів. Передусім це стосується того, що нові об'єкти продовжують концентруватися здебільшого у тих самих поселеннях чи районах, де вже існували заклади рекреаційного комплексу. У той же час у багатьох природних районах Українських Карпат із значно кращим потенціалом рекреаційних ресурсів немає жодного відпочинкового закладу. Слабке інформаційне забезпечення багатьох вже діючих підприємств рекреаційного комплексу. Багато зацікавлених потенційних споживачів послуг відпочинкових

комплексів тільки випадково дізнаються про існування деяких з них. Мало поки що приділяється уваги об'єктам пізнавального туризму, які існують в околицях рекреаційних підприємств. Саме вони мали б докладати найбільше зусиль для освоєння і окультурення маршрутів чи підходів до найвищих вершин, оглядових майданчиків з чудовими краєвидами, озер, витоків великих річок, печер, історичних пам'яток.

Однією з проблем рекреаційного освоєння фізико-географічних підобластей і районів Українських Карпат є наслідки варварського природокористування, передусім лісгосподарського, у регіоні. Розкидані вздовж доріг фрагменти техніки, стовбури дерев, побутового сміття, понівечені технікою широкі смуги вздовж доріг явно не додають привабливості природному ландшафту.

Одна з ключових проблем, яка лежить в основі оптимізації природокористування практично в усіх видах економічної діяльності, полягає у необхідності вдосконалення існуючої та розвитку справжньої транспортної мережі на місці ґрунтових доріг, які насправді дуже рідко можна назвати дорогою. Про основну схему шляхів в Українських Карпатах, які доцільно вдосконалити чи спорудити, досить повно сказано у наших попередніх публікаціях [2]. Однак цим не вичерпується проблема. Шляхи у сучасному розумінні мають вести до найвіддаленіших поселень, до місць створення і розвитку перспективних об'єктів господарювання. Тільки у разі створення повноцінної транспортної мережі можна вести мову про справді раціональне природокористування і комплексний соціально-економічний розвиток регіону Українських Карпат.

Ситуація зі шляхами розвивається дуже неоднозначно у різних природних областях і районах Карпат. Значно краща ситуація з мережею автомобільних шляхів у західній частині гірського Закарпаття. В інших гірських районах Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей ситуація зі шляхами сполучення значно гірша. Тут є десятки сіл, до яких ще ніколи не було прокладено асфальтової дороги. А асфальтівки місцевого значення, які у цих районах були збудовані раніше, зараз, здебільшого, перебувають у жахливому стані. Позначилися на їхньому стані значною мірою і паводки, які в останні десятиріччя спричинили значні руйнування транспортних шляхів. Однак паводковий характер поведінки річок є типовим до Карпатського регіону, а тому в процесі будівництва і утримання шляхів його необхідно враховувати. Отже передусім треба привести у порядок ці шляхи і тільки у значно віддаленій перспективі з'явиться можливість

прокладання доріг з твердим покриттям на гірські полонини, до місць активної лісорозробки тощо.

Висновки. У статті висловлені тільки деякі міркування про очевидні проблеми оптимізації природокористування у такому неповторному за своїми ландшафтами природному регіоні України як Українські Карпати. Розробка цілісної схеми соціально-економічного розвитку регіону Українських Карпат потребує подальшого всебічного ґрунтового суспільно-географічного вивчення.

Список літератури:

1. Герасимчук Зоряна Вікторівна. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія / З. В. Герасимчук. – Луцьк: Надстир'я, 2008. – 528 с. – ISBN 976964-653-534-5.
2. Гілецький Й. Р. Транспортні шляхи та проблеми оптимізації природокористування в Українських Карпатах / Й. Р. Гілецький // Екологія: Проблеми адаптивно-ландшафтного землеробства: Міжнародна науково-практична конференція (м. Івано-Франківськ – Коломийська дослідна станція с. П'ядики, 20-22 червня 2006 р.) Інститут природничих наук Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.: матеріали. – Івано-Франківськ, Симфонія форте, 2006. – С. 124–127. – ISBN 966-7865-01-0.
3. Долишний Мар'ян Іванович. Регіональна політика на рубежі XX-XXI століть: нові пріоритети: монографія / М. І. Долишний. – К.: Наук. думка, 2006. – 511 с. – ISBN 978913-648-562-9
4. Концептуальні засади сталого розвитку гірського регіону / За ред. М. А. Голубця; [уклали М. А. Голубець, П. С. Гнатів, М. П. Козловський, О. Г. Марискевич, Т. В. Башта, І. М. Шпаківська, Б. О. Крок, А. Я. Гірна, Ю. В. Канарський, В. І. Яворницький, М. М. Гринчак, Є. О. Пука] – Львів: Поллі, 2007. – 288 с. – ISBN 966-807-820-3.
5. Поповкін Валерій Аркадієвич. Регіонально-цілісний підхід в економіці: монографія / В. А. Поповкін. – К.: Наук. думка, 1993. – 220 с. – ISBN 597134-482-626-1
6. Руденко Валерій Петрович. Природно-ресурсний потенціал природних регіонів України. / В. П. Руденко, В. Я. Вацеба, Т. В. Соловей – Чернівці: Рута, 2001. – 268 с. – ISBN 966-568-451-5
7. Руденко Валерій Петрович. Географическое разнообразие природно-ресурсного потенциала регионов Украины: монографія / В. П. Руденко. – Красноярск: КГТЭИ, 2007. – 168 с. – ISBN 978-5-98-153-082-1
8. Украинские Карпаты. Экономика./ Отв. ред. М. И. Долишний; [уклали: М. И. Долишний, С. Н. Злупко, С. М. Писаренко]; АН УССР, Львов. отд.-ние Ин-та экономики. – Киев: Наукова думка, 1988. – 224 с. – ISBN 971-3482-62-7

Рецензенти:

к геогр. н., доц. Сливка Р.Р., кафедра географії та природознавства, Прикарпатський національний університет;
к. геол.-мін. н., доц. Мончак Л.С., Кафедра геології і розвідки нафтових і газових родовищ, ІФНТУНГ.